

Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα και Τεχνολογική Ανάπτυξη, Καινοτομία και Οικονομία

Τόμ. 2 (2019)

Πρακτικά του 2ου Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή «Ελλάδα-Ευρώπη 2020: Εκπαίδευση, Δια Βίου Μάθηση, Έρευνα, Νέες Τεχνολογίες, Καινοτομία και Οικονομία», Λαμία 28, 29, 30 Σεπτεμβρίου 2018

Οι ιστορικές εξελίξεις της Διά Βίου Μάθησης στην Ελλάδα: Κατάσταση και προοπτική στο ευρωπαϊκό πλαίσιο

Γεράσιμος Ρεντίφης

doi: [10.12681/elrie.2453](https://doi.org/10.12681/elrie.2453)

Οι ιστορικές εξελίξεις της Διά Βίου Μάθησης στην Ελλάδα: Κατάσταση και προοπτική στο ευρωπαϊκό πλαίσιο

Ρεντίφης Γεράσιμος

gerasimosrentifis@yahoo.gr

PhD, Ελληνικό Ανοιχτό Πανεπιστήμιο

Περίληψη

Η Διά Βίου Μάθηση συνιστά ένα διευρυμένο επιστημονικό πεδίο, το οποίο περιλαμβάνει τις δραστηριότητες εκείνες, με τις οποίες άνθρωποι μαθαίνουν με τρόπο συστηματικό και οργανωμένο γνώσεις και αποκτούν νέες δεξιότητες και στάσεις. Το νέο αυτό πεδίο μαθησιακών δραστηριοτήτων άρχισε να εμφανίζεται στην Ευρώπη και στις Ηνωμένες Πολιτείες στα μέσα του περασμένου αιώνα. Στην Ελλάδα η εξέλιξη της Διά Βίου Μάθησης συναρτάται άμεσα με τις εξελίξεις, οι οποίες συντελέστηκαν και συντελούνται σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο. Στην παρούσα ανακοίνωση εστιάζουμε την προσοχή μας στους βασικούς ιστορικούς σταθμούς της εξέλιξης αυτής, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον μας στην προοπτική που έχει στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Με χρονικό ορίζοντα το 2020 η στρατηγική της Ευρώπης στο πεδίο της Διά Βίου Μάθησης στοχεύει σε μια βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη για την επίτευξη της οποίας η εκπαίδευση καλείται να διαδραματίσει και πάλι πρωταγωνιστικό ρόλο. Οι ραγδαίες αλλαγές, οι οποίες σηματοδοτούν τη σύγχρονη εποχή σε τομείς όπως η τεχνολογία, η κοινωνία και το περιβάλλον προβάλλουν επιτακτική την ανάγκη για απόκτηση εξειδικευμένων γνώσεων και δεξιοτήτων των πολιτών, προκειμένου να ανταποκριθούν στις συνεχείς και αυξανόμενες απαιτήσεις της προσωπικής και εργασιακής τους ζωής.

Λέξεις κλειδιά: Διά Βίου Μάθηση, Εκπαίδευση Ενηλίκων.

Abstract

Lifelong learning constitutes an expanded scientific field, which includes those activities whereby people learn in a systematic and organized way and acquire new skills and attitudes. This new field of learning activities began to appear in Europe and the United States in the middle of the last century. In Greece, the development of Lifelong Learning is directly linked to the developments that have taken place in the economic, political and social spheres. In this paper, we focus our attention on the key historical strands of this development, focusing our attention on the perspective in the European context. In 2020, Europe's strategy in the field of lifelong learning aims at a sustainable and inclusive growth in which education is called upon to again play a leading role. The rapid changes that mark the modern age in areas such as technology, society and the environment highlight the need to acquire specialized knowledge and skills of citizens in order to meet the constant and increasing demands of their personal and working life.

Keywords: Lifelong Learning, Adult Education.

1. Εισαγωγή

Η Διά Βίου Μάθηση (Δ.Β.Μ.) εμπεριέχει όλες τις μορφές μαθησιακών δραστηριοτήτων στη διάρκεια της ανθρώπινης ζωής, οι οποίες αποσκοπούν στην απόκτηση και στην καλλιέργεια γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων, οι οποίες συμβάλλουν στη διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, στην επαγγελματική ένταξη και εξέλιξη του ατόμου, στην κοινωνική συνοχή, στην ανάπτυξη της ικανότητας ενεργούς συμμετοχής στα κοινά και στην κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη. Στη χώρα μας η Δ.Β.Μ. διαθέτει δύο κεντρικούς πυλώνες. Ο πρώτος είναι η κατάρτιση, η οποία συνίσταται στη συστηματική οργανωμένη διαδικασία απόκτησης εξειδικευμένων επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων, οι οποίες ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένες εργασιακές απαιτήσεις και προσφέρει βασικές επαγγελματικές γνώσεις, ικανότητες,

δεξιότητες με στόχο την ένταξη, επανένταξη, επαγγελματική κινητικότητα και ανέλιξη του ανθρώπινου δυναμικού, καθώς και τη συντήρηση, ανανέωση, αναβάθμιση και την επικαιροποίηση των επαγγελματικών γνώσεων και δεξιοτήτων. Ο δεύτερος πυλώνας είναι η Εκπαίδευση Ενηλίκων, όπου περιλαμβάνει τις οργανωμένες μαθησιακές δραστηριότητες, οι οποίες απευθύνονται σε ενηλίκους και στοχεύουν στον εμπλουτισμό των γνώσεων, στην ανάπτυξη και τη βελτίωση ικανοτήτων και δεξιοτήτων, στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και της ιδιότητας του ενεργού πολίτη, καθώς και στην άμβλυνση των μορφωτικών και κοινωνικών ανισοτήτων. Η εξέλιξη της Διά Βίου Μάθησης στην Ελλάδα συναρτάται με τις εξελίξεις, οι οποίες συντελέστηκαν σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο τις τελευταίες δεκαετίες. Συγκεκριμένα στον ελλαδικό χώρο τον 20^ο αιώνα δεν υπήρξε ένα κίνημα Διά Βίου Μάθησης συνδεδεμένο με λαϊκά κινήματα, όπως αντίστοιχα είχε συμβεί αντίστοιχα σε αρκετές δυτικές κοινωνίες. Δεν είναι τυχαίο ότι παρά τις αθρόες χρηματοδοτήσεις από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όλα τα χρόνια, η επέκταση της μη τυπικής Εκπαίδευσης Ενηλίκων συνεχίζει να βρίσκεται ακόμα πολύ πίσω από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η Ελλάδα κατέχει μια από τις χαμηλότερες θέσεις της κατάταξης, μαζί με τη Βουλγαρία, την Ουγγαρία και τη Ρουμανία, χωρίς να μπορεί να κινηθεί πάνω από το 3% (το 2010), για να ξαναπέσει στο 2,4% (το 2011). Δεν εμφανίζει αξιοσημείωτη διαφορά στη συμμετοχή αντρών και γυναικών (2,6 % και 2,3% αντίστοιχα, το 2011). Σε ό,τι αφορά τους αλλοδαπούς, και σε αντίθεση με τη γενική ευρωπαϊκή τάση αυξημένης συμμετοχής τους στη Δ.Β.Μ. (EU27 9,9% σε σχέση με τον Μ.Ο. 9,5%), κυρίως λόγω της συμμετοχής τους σε προγράμματα γλωσσομάθειας, αλλά και λόγω των υψηλότερων ποσοστών ανεργίας, στην Ελλάδα κυμαίνεται σε χαμηλά επίπεδα (1,2%). Πολύ χαμηλό είναι και το ποσοστό ατόμων που συμμετέχουν στη Δ.Β.Μ. με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, μόλις 0,4%, όπως και στις υπόλοιπες χώρες.

2. Η έννοια και η αξία της Διά Βίου Μάθησης

Στη σημερινή εποχή της οικουμενικότητας οι επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις μεταλλάσσουν συνεχώς με ραγδαίους ρυθμούς όχι μόνο τις καθημερινές οικονομικές συνθήκες, αλλά τις δεξιότητες των εργαζομένων, οι οποίες είναι αναγκαίες για να ανταποκριθούν και να προσαρμοστούν στα νέα κοινωνικά και εργασιακά δεδομένα. Ιδιαίτερα στην Ελλάδα, η διόγκωση των οικονομικών προβλημάτων, όπως η αύξηση των ανέργων και η μείωση των οικονομικών δεικτών και της βιωσιμότητας των παραγωγικών μονάδων εντείνει τις προσπάθειες για ένα εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό και μια αναπροσαρμογή στον εργασιακό τομέα, προκειμένου να διασφαλιστεί η εργασιακή απασχολησιμότητα και να αυξηθεί η βιωσιμότητα σε προϊόντα και υπηρεσίες (Παληός, 2003). Στο πλαίσιο αυτό οι εκπαιδευτικοί φορείς σχεδιάζουν εκπαιδευτικές δραστηριότητες των πολιτών παρέχοντάς τους τα ανάλογα εφόδια για τη βελτίωση της εκπαιδευτικής ποιότητας και να σταθούν αρωγοί στην προσπάθειά τους, προκειμένου να ανταποκριθούν αποτελεσματικά στη ρευστή πραγματικότητα που προαναφέρθηκε (Βεργίδης, 1998, Karalis & Vergidis, 2004). Αρωγός στην προσπάθεια αυτή είναι η Διά Βίου Μάθηση, η οποία περιλαμβάνει οποιαδήποτε μαθησιακή δραστηριότητα, στην οποία εμπλέκεται ο άνθρωπος σε κάθε στάδιο της ζωής του, με σκοπό να θωρακιστεί με γνώσεις και να καλλιεργήσει δεξιότητες και στάσεις, οι οποίες θα τον βοηθήσουν να διαμορφώσει μια αντικειμενική εικόνα για την κοινωνική και οικονομική ζωή.

Η διεθνής επιτροπή της UNESCO (1976) κατά τη 19^η σύνοδό της στο Ναϊρόμπι ορίζει ότι η Διά Βίου Μάθηση εκφράζει: «Ένα χωρίς όρια σχήμα που αποβλέπει στην αναμόρφωση του υπάρχοντος εκπαιδευτικού συστήματος και στην ανάπτυξη του εκπαιδευτικού δυναμικού έξω από αυτό... Η εκπαίδευση και η μάθηση δεν περιορίζονται στη σχολική φοίτηση, πρέπει να επεκτείνονται σε ολόκληρη τη ζωή του ανθρώπου, να περιλαμβάνουν όλες τις δεξιότητες και όλους τους κλάδους της γνώσης, να χρησιμοποιούν όλα τα δυνατά μέσα και να δίνουν την ευκαιρία σε όλους τους ανθρώπους για πλήρη ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Οι εκπαιδευτικές και οι σχετικές με τη μάθηση διαδικασίες στις οποίες τα παιδιά, οι νέοι άνθρωποι και οι ενήλικοι όλων των ηλικιών εμπλέκονται στη διάρκεια της ζωής τους σε οποιαδήποτε μορφή, πρέπει να θεωρηθούν ως σύνολο».

Με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1992), θεσμοθετήθηκε ουσιαστικά η ευρωπαϊκή στρατηγική για την εκπαίδευση και κατάρτιση και ενισχύθηκε η έννοια της Διά Βίου Μάθησης. Η Ευρώπη επικεντρώθηκε εκτός των άλλων, στη βελτίωση της αρχικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και της συνεχούς κατάρτισης, οι οποίες αμφότερες εντάσσονται πλέον στο πλαίσιο της Δ.Β.Μ. Το 1995 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συντάσσει τη Λευκή Βίβλο για την «Εκπαίδευση και Κατάρτιση: Διδασκαλία και Μάθηση – Προς την Κοινωνία της Γνώσης», υποδεικνύοντας την παγκοσμιοποίηση, την τεχνολογική πρόοδο και την κοινωνία της πληροφορίας, ως τους παράγοντες που οδήγησαν στην αύξηση του οικονομικού ανταγωνισμού, την έξαρση της ανεργίας και την επιδείνωση του κοινωνικού αποκλεισμού (Καραλής, 2010). Το 1996 κηρύσσεται ως το «Ευρωπαϊκό Έτος για τη Διά Βίου Εκπαίδευση και Κατάρτιση» και την επόμενη χρονιά στο Συμβούλιο του Λουξεμβούργου (1997), η Δ.Β.Μ. εναρμονίζεται με τις ευρωπαϊκές πολιτικές για την απασχόληση.

Σε έκθεση της UNESCO (1999) αναφέρονται τα τέσσερα διαφορετικά είδη μάθησης για τη Διά Βίου Μάθηση, χωρίς να δίνεται όμως ιδιαίτερη αναφορά στην οικονομική της διάσταση. Οι τέσσερις πυλώνες που συνιστούν και τα διαφορετικά είδη μάθησης είναι: α) Μαθαίνω πώς να αποκτώ τη γνώση [πώς να μαθαίνω], συνδυάζοντας ικανοποιητικά μια πλατιά γενική παιδεία με τη δυνατότητα εμβάθυνσης σε ορισμένα θέματα, β) Μαθαίνω να ενεργώ με τέτοιο τρόπο, ώστε να αποκτώ όχι μόνο επαγγελματική κατάρτιση αλλά και γενικότερα τη δυνατότητα να αντιμετωπίζω διάφορες καταστάσεις και να εργάζομαι αρμονικά σε ομάδες, γ) Μαθαίνω να συμβιώνω κατανοώντας τους άλλους και έχοντας επίγνωση των κοινωνικών αλληλεξαρτήσεων, με σεβασμό απέναντι στις αξίες του πλουραλισμού, της αμοιβαίας κατανόησης και της ειρήνης, δ) Μαθαίνω να ζω με τέτοιο τρόπο, ώστε να αναπτύσσω την προσωπικότητά μου και να μπορώ να ενεργώ με μεγαλύτερη αυτονομία και περισσότερη κρίση και προσωπική υπευθυνότητα.

Στη Σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Λισσαβόνας (European Council, 2000), τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. συμφώνησαν να διαμορφωθούν οι συνθήκες, έτσι ώστε έως το 2010 η Ευρωπαϊκή Ένωση να είναι η πιο δυναμική οικονομία της γνώσης, εστιάζοντας στην ανάγκη βελτίωσης της ποιότητας της εκπαίδευσης και κατάρτισης και ενισχύοντας τη Δ.Β.Μ., προκειμένου να ωφεληθούν στην αντιμετώπιση της ανεργίας και της ανταγωνιστικότητας που κυριαρχούν στις ευρωπαϊκές πολιτικές διατάξεις (Eurydice Survey, 2000). Τονίστηκε η θετική της επίδραση στην οικονομική πρόοδο και απασχολησιμότητα, δημιουργώντας συνθήκες για αναγκαία ανάπτυξη δεξιοτήτων και συνεχώς στοχευόμενης κατάρτισης του ανθρώπινου δυναμικού (reskilling) (Babos, Lubyona, Studena, 2015). Το 2001 ορίστηκαν οι τέσσερις βασικές επιδιώξεις της Δ.Β.Μ.: α) Προσωπική ολοκλήρωση, β) Ενεργή συμμετοχή, γ) Κοινωνική ένταξη και δ) Απασχολησιμότητα. Στην έκθεση του Συμβουλίου Παιδείας στην Στοκχόλμη το Μάρτιο του ίδιου έτους, η Δ.Β.Μ. αποτέλεσε πλέον μια κατευθυντήρια αρχή και συμπεριλήφθηκε στο πρόγραμμα «Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010 (Ε.Κ. 2010).

Τα δομικά στοιχεία της ευρωπαϊκής στρατηγικής για τη Δ.Β.Μ. (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2001) υποστήριζαν την ανάγκη: α). Να διαμοιράζονται ρόλοι και αρμοδιότητες σε όλα τα επίπεδα δημόσιας διοίκησης, β). Να λαμβάνονται υπόψη οι μαθησιακές ανάγκες μέσα από ένα ευρύ κοινωνικό πλαίσιο, γ). Να χρηματοδοτούνται επαρκώς τα εκπαιδευτικά προγράμματα, δ). Να απλοποιείται και να προωθείται η πρόσβαση σε ευκαιρίες μάθησης, ε). Να καθιερωθεί μια μαθησιακή κουλτούρα, ζ). Να αξιολογούνται και να επιβραβεύονται οι επιχειρήσεις που επενδύουν στη Δ.Β.Μ.

3. Η διαχρονία της Διά Βίου Μάθησης στην Ελλάδα και η ευρωπαϊκή προοπτική

Η Διά Βίου Μάθηση συνιστά πεδίο μαθησιακής δραστηριότητας και πραγματοποιεί την εμφάνισή της σε Ευρώπη και Η.Π.Α. στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Αρχικά ο σκοπός της ήταν να αναβαθμίσει το μορφωτικό επίπεδο των ενηλίκων, οι οποίοι προέρχονταν από ευπαθείς κοινωνικά ομάδες, εργατικές τάξεις, μειονότητες και νεανικό πληθυσμό. Στη συνέχεια προσανατολίστηκε προς την επαγγελματική κατάρτιση, την ανάπτυξη βασικών δεξιοτήτων, καθώς και σε εκπαιδευτικά θέματα

που αφορούσαν την πολιτική, την κοινωνία, τον πολιτισμό, οπότε και εξαπλώθηκε γρήγορα σε πολλές χώρες (Κόκκος, 2002). Οι σύγχρονες ευρωπαϊκές και ελληνικές πολιτικές για την εκπαίδευση επικεντρώνονται στην ανάπτυξη και εφαρμογή προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων, τα οποία περιλαμβάνονται στην ευρεία Δ.Β.Μ. και επηρεάζουν την οικονομική εξέλιξη και ευμάρεια.

Οι απαρχές του θεσμού στον ελλαδικό χώρο εντοπίζονται στα τέλη του 19^{ου} αιώνα (Βεργίδης, 1999) όταν μορφωτικοί σύλλογοι, όπως για παράδειγμα ο ιστορικός Φιλολογικός Σύνδεσμος «Παρνασσός», οργάνωναν τμήματα αλφαριθμητισμού ενηλίκων και παράλληλα μικρό αριθμός φορέων υλοποιούσαν εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Το 1929 η κυβέρνηση Βενιζέλου με τον Ν. 4397/29 καθιέρωσε νυχτερινά σχολεία, προκειμένου να καταπολεμηθεί ο αναλφαριθμητισμός των ενηλίκων. Το 1943 η κυβέρνηση Ράλλη προχώρησε στη σύσταση της Διεύθυνσης Λαϊκής Επιμόρφωσης του Υπουργείου Παιδείας και κατά καιρούς ιδρύθηκαν διάφοροι φορείς Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Η στρατιωτική δικτατορία που επιβλήθηκε το 1967 έπαιξε καθοριστικό ρόλο στο θεσμό της Λαϊκής Επιμόρφωσης. Τα θέματα των επιμορφωτικών εκδηλώσεων που έλαβαν χώρα κατά την περίοδο της δικτατορίας αφορούν τη θρησκεία, την οικογένεια, τα εθνικά και κοινωνικά θέματα και την κοινωνική αγωγή. Στην ουσία σκοπός της επιμόρφωσης ήταν να χειραγωγήσει ιδεολογικά το λαό. Το σχολικό έτος 1967-1968 οργανώθηκαν περισσότερες από 20.000 επιμορφωτικές εκδηλώσεις, οι οποίες στον πυρήνα τους ήταν προπαγανδιστικές ομιλίες. Σκοπός της προπαγάνδας ήταν να ψηφίσει ο λαός θετικά στα δημοψηφίσματα σχετικά με την αποδοχή του δικτατορικού καθεστώτος (Βεργίδης, 2005). Από την κατοχή μέχρι το 1980, κυριάρχησε μια αδράνεια στον εν λόγω τομέα. Αυτό οφείλεται αφενός στην έκρυθμη κατάσταση που επικρατούσε στην Ελλάδα με πολιτική αστάθεια, ιστορικές αντιπαραθέσεις, κοινωνικές και οικονομικές αναταραχές (Κόκκος, 2002).

Με την επίσημη ένταξη της Χώρας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα το 1981 και την ευρωπαϊκή οικονομική ενίσχυση, δημιουργήθηκαν ευνοϊκές συνθήκες για το θεσμό της λαϊκής επιμόρφωσης (Βεργίδης, 1995). Σε ολόκληρη τη Χώρα λειτούργησαν επιμορφωτικά κέντρα, τα οποία άγγιζαν τα 350 σε αριθμό, ενώ οι συμμετοχές παρακολούθησης των εκπαιδευομένων για τη δεκαετία 1981 - 1990 που καταχωρήθηκαν, ανήλθαν στο 1.468.545. Αξίζει να αναφερθεί ότι σε εκείνο το διάστημα, το 70% των τμημάτων μάθησης πραγματοποιήθηκε εκτός των μεγάλων αστικών περιοχών και τα προγράμματα κέρδισαν πολύ μεγάλη ανταπόκριση από το γυναικείο πληθυσμό (60 - 74%) (Karalis & Vergidis, 2006). Τα τρία κοινοτικά πακέτα στήριξη που ακολούθησαν (ΚΠΣ), το Α' ΚΠΣ (1989-1993), το Β' ΚΠΣ (1994-1999) και Γ' ΚΠΣ (2000-2006), συνέβαλαν στις εξής μεταβολές (Karalis & Vergidis, 2004. Καραλής, 2010): Ίδρυση του Ινστιτούτου Διαρκούς Εκπαίδευσης ενηλίκων (ΙΔΕΚΕ) (Ν. 2327/95), που ως σκοπό είχε τη μελέτη, έρευνα, παροχή πληροφοριών και ανάπτυξη δραστηριοτήτων σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση ενηλίκων και τη λαϊκή επιμόρφωση και ιδίως το σχεδιασμό, την οργάνωση και την εκτέλεση προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων, την οργάνωση συστημάτων εξ αποστάσεως εκπαίδευσης και την παραγωγή εκπαιδευτικού υλικού. Ίδρυση του Εθνικού Κέντρου Πιστοποίησης Δομών Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης και Συνοδευτικών Υποστηρικτικών Υπηρεσιών (ΕΚΕΠΠΣ), το οποίο αποτέλεσε κομβικό σημείο στην ανάπτυξη του συστήματος συνεχιζόμενης κατάρτισης. Κύριος σκοπός του ήταν η ανάπτυξη εθνικού συστήματος πιστοποίησης δομών συνεχιζόμενης κατάρτισης και η πιστοποίηση των εκπαιδευτών.

Στην ανωτέρω δεκαετία η Διεύθυνση Λαϊκής Επιμόρφωσης αναδιοργανώνεται και αναβαθμίζεται θεσμικά σε Γενική Γραμματεία, ενώ τα κρατικά κονδύλια για τα προγράμματα Εκπαίδευσης Ενηλίκων αυξάνονται και κατανέμονται σε όλη την περιφέρεια με κριτήρια βάσει πληθυσμού (Καραλής, 2003). Αυτά που υλοποιούνται, αφορούν τόσο τη γενική εκπαίδευση και τον αλφαριθμητισμό ενηλίκων όσο και τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση. Δημιουργούνται επίσης προγράμματα που απευθύνονται σε ευάλωτες κοινωνικά ομάδες, μειονότητες, άτομα με αναπηρία, και εισάγονται σε αυτά ενότητες, οι οποίες περιλαμβάνουν θέματα κοινωνικά, οικονομικά και πολιτιστικά. Η αναβάθμιση του φορέα ολοκληρώνεται με το σχεδιασμό μέτρων για

την κάλυψη των εκπαιδευτικών αναγκών, την επιμόρφωση των εκπαιδευτών και την αποτίμηση των προγραμμάτων (Βεργίδης, Καραλής & Κουλαουζίδης, 2010). Κατά τη δεκαετία του 90 τα γνωστικά αντικείμενα των προγραμμάτων περιορίζονται στον τομέα της συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης, η χρηματοδότηση μειώνεται αισθητά, ομοίως και οι συμμετοχές των εκπαιδευομένων και υποσκελίζεται το δίκτυο λαϊκής επιμόρφωσης. Σύμφωνα με τις επιταγές της ευρωπαϊκής πολιτικής για τη Διά Βίου Μάθηση λαμβάνονται αυστηρότερες προδιαγραφές για το θεσμικό πλαίσιο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων και δημιουργούνται νέες δομές (Βεργίδης, 2003).

Το 1995 δραστηριοποιούνται τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.) και το Ινστιτούτο Διαρκούς Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Ι.Δ.ΕΚ.Ε.), ενώ το 1997 ιδρύεται το Εθνικό Κέντρο Πιστοποίησης Συνεχιζόμενης Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ε.ΚΕ.ΠΙ.Σ.). Την ίδια χρονιά θεσμοθετούνται τα Σ.Δ.Ε. και με βάση τις διατάξεις του Ν. 2552/97 λειτουργεί το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Ε.Α.Π.), ένας δημόσιος φορέας της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και σημαντικός σταθμός για το πεδίο της Εκπαίδευσης Ενηλίκων. Το 2001 η Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης (Γ.Γ.Λ.Ε.) μετονομάζεται σε Γενική Γραμματεία Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Γ.Γ.Ε.Ε.) και προχωρά μεταξύ άλλων στην εκπαίδευση των εκπαιδευτών ενηλίκων, οι οποίοι πιστοποιούνται από το μητρώο του Ε.ΚΕ.ΠΙ.Σ.

Το ελληνικό κράτος ακολουθεί τις ευρωπαϊκές εξελίξεις στη βελτίωση της ποιότητας των υπηρεσιών, που εμπλέκονται με την Εκπαίδευση Ενηλίκων και με το Ν. 3191/2003 ιδρύει το Ε.Σ.Σ.Ε.Ε.Κ.Α., το οποίο επιμελείται τη σύνδεση της αρχικής με τη συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση και εκπαίδευση και λειτουργούν άλλες δύο δομές: τα Κέντρα Εκπαίδευσης Ενηλίκων (Κ.Ε.Ε.) και οι Σχολές Γονέων. Υλοποιούνται προγράμματα στον τομέα Νέων Τεχνολογιών, καθώς και εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας ως δεύτερης γλώσσας (Βεργίδης, 2005). Το έτος 2005 με το Νόμο 3369/2005 «Περί συστηματοποίησης της Διά Βίου Μάθησης και άλλες διατάξεις» δίδεται σε όλους τους πολίτες η δυνατότητα παρακολούθησης εκπαιδευτικών προγραμμάτων με αντίστοιχη πιστοποίηση των προσόντων τους. Επί πλέον προβλέπεται η δυνατότητα δημιουργίας Ινστιτούτων Διά Βίου Εκπαίδευσης από τα πανεπιστημιακά ιδρύματα, τα οποία είναι αρμόδια για την οργάνωση και λειτουργία των προγραμμάτων Διά βίου εκπαίδευσης των πανεπιστημίων.

Την περίοδο 2007-2008 πραγματοποιούνται από το Ι.Δ.ΕΚ.Ε. επιμορφωτικά σεμινάρια διάρκειας 100 ωρών με θέμα την «Εκπαίδευση Εκπαιδευτών Ενηλίκων», η Γ.Γ.Ε.Ε. αλλάζει σε Γ.Γ.Δ.Β.Μ. και με την Υ.Α. 4444/2008 περί «Κατάρτιση και Λειτουργία του Ενιαίου Μητρώου των Εκπαιδευτών Ενηλίκων του ΥΠ.Ε.Π.Θ.» αναλαμβάνει την εκπαίδευση και επιμόρφωση των εκπαιδευτών ενηλίκων σε προγράμματα Δ.Β.Μ. Στη συνέχεια, με το Ν. 3879/2010 καταργούνται τα Κ.Ε.Ε. και αντικαθίστανται από τα Κ.Δ.Β.Μ. Ως αντίστοιχο του Ευρωπαϊκού Πλαισίου Προσόντων λειτουργεί ο Εθνικός Οργανισμός Πιστοποίησης Προσόντων (Ε.Ο.Π.Π.), όπου το 2011 μετονομάζεται σε Εθνικό Οργανισμό Πιστοποίησης Προσόντων και Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π.). Την ίδια χρονιά συγχωνεύονται το Ινστιτούτο Νεολαίας και το Ι.Δ.ΕΚ.Ε στο Εθνικό Ίδρυμα Νεότητας και το οποίο μετατρέπεται σε Ινστιτούτο Νεολαίας και Διά Βίου Μάθησης (Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ.). Η λειτουργία και οργάνωση του Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ και του Ε.Ο.Π.Π.Ε.Π. διέπονται από τον Ν. 4115/2013. Σύμφωνα με τις διατάξεις της παραγράφου 2 (άρθ. 2), μια από τις κύριες αρμοδιότητες του Ι.ΝΕ.ΔΙ.ΒΙ.Μ. είναι «η τεχνολογική, επιστημονική, διαχειριστική και λογιστική υποστήριξη δράσεων, έργων και προγραμμάτων που υλοποιεί η Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης».

Στη χώρα μας με το Νόμο 3879/2010 για τη Διά Βίου Μάθηση, η επαγγελματική κατάρτιση και η γενική εκπαίδευση ενηλίκων προβάλλονται ως δύο ισότιμοι πυλώνες της και υπάγονται διοικητικά (με το Π.Δ. 24/2010) στο Υπουργείο Παιδείας, Διά Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων. Ο ανωτέρω Νόμος ορίζει τη Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης (Γ.Γ.Δ.Β.Μ.) ως τον φορέα του Υπουργείου Παιδείας που λειτουργεί και επιτελεί έργο, με σκοπό να σχεδιάζει τη δημόσια πολιτική Δ.Β.Μ., να συνθέτει ανάλογους κανόνες, να ελέγχει την εφαρμογή τους, να διαχειρίζεται το σύστημα διοίκησης της Δ.Β.Μ., να επιβλέπει και να οργανώνει το Εθνικό Σύστημα Σύνδεσης της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης με την Απασχόληση (Ε.Σ.Σ.Ε.Ε.Κ.Α.).

Οι δομές της Δ.Β.Μ. σε ό,τι αφορά το φάσμα της Εκπαίδευσης Ενηλίκων είναι: α) Η Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση, με την οποία ο/η καταρτιζόμενος/η αποκτά βασικές γνώσεις και δεξιότητες σε ένα συγκεκριμένο επάγγελμα, υψηλής συνήθως ζήτησης που τον/ην ενδιαφέρει. Αυτή η δυνατότητα προσφέρεται μέσα από τα Ινστιτούτα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Ι.Ε.Κ.), β) Η Συνεχιζόμενη Επαγγελματική Κατάρτιση, στην οποία προσφέρεται ειδίκευση ή επανειδίκευση των καταρτιζομένων, προκειμένου να προσαρμοστούν οι γνώσεις και ικανότητές τους στις επιταγές της αγοράς εργασίας, που συνεχώς αλλάζουν. Παρέχεται μέσα από τα Κέντρα Επαγγελματικής Κατάρτισης (Κ.Ε.Κ.), γ) Η Γενική Εκπαίδευση Ενηλίκων, όπου μέσα από οργανωμένες και θεσμοθετημένες δραστηριότητες, απευθύνεται σε ενήλικες, που επιθυμούν να βελτιώσουν την προσωπική και κοινωνική τους μόρφωση, καθώς και να περιορίσουν τις μορφωτικές και κοινωνικές ανισότητες. Πραγματοποιείται από φορείς τυπικής εκπαίδευσης, που είναι τα Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας (Σ.Δ.Ε.) και από φορείς μη τυπικής, όπως τα Κέντρα Δια Βίου Μάθησης (Κ.Δ.Β.Μ.) και οι Σχολές Γονέων.

Στο πλαίσιο αυτό η Ευρωπαϊκή Επιτροπή επιχείρησε να αυξήσει έως το 2010 το μέσο όρο συμμετοχής σε προγράμματα Διά Βίου Μάθησης ατόμων ηλικίας 25 έως 64 ετών, θέτοντας ως επιθυμητό δείκτη - αναφοράς (benchmarks) το 12,5% (European Commission, 2002). Το 2006 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο προχώρησε στη σύσταση για την ανάπτυξη οκτώ Βασικών Ικανοτήτων για τη Δ.Β.Μ.: α) Επικοινωνία στη μητρική γλώσσα, β) Επικοινωνία σε ξένες γλώσσες, γ) Μαθηματική ικανότητα και βασικές ικανότητες στην επιστήμη και την τεχνολογία, δ) Ψηφιακή ικανότητα, ε) Μεθοδολογία της μάθησης – μεταγνωστικές ικανότητες, ζ) Κοινωνικές ικανότητες και ικανότητες του πολίτη, η) Πρωτοβουλία και επιχειρηματικότητα, 8. Πολιτιστική έκφραση και πολιτισμική αναγνώριση.

Η οικονομική όμως κρίση στα τέλη της δεκαετίας του 2010 ανέδειξε τις αδυναμίες της ευρωπαϊκής οικονομίας με αποτέλεσμα η Ευρωπαϊκή Ένωση να συμφωνήσει με τα Κράτη-Μέλη της με ένα νέο πλαίσιο στρατηγικής «Ευρώπη 2020», με σκοπό τη βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη της οικονομίας. Συγκεκριμένα το 2010 ο δείκτης αναφοράς του «ΕΚ 2010» δεν επιτεύχθηκε και το ποσοστό συμμετοχής των ατόμων σε προγράμματα της Δ.Β.Μ. ανήλθε μόλις στο 9,3%. Η εμπλοκή μάλιστα των βασικών ομάδων-στόχων (άτομα χαμηλών δεξιοτήτων, μεγάλης ηλικίας και μακροχρόνια άνεργοι) σε αυτά ήταν ακόμα χαμηλότερη (Καραλής, 2013). Με το νέο χρονοδιάγραμμα του «ΕΚ 2020» αναπροσαρμόζονται οι στρατηγικοί στόχοι για την εκπαίδευση και την κατάρτιση και ο δείκτης αναφοράς ορίζεται πλέον στο 15% (European Commission, 2009). Όμως με την πρόσφατη αποτίμηση που πραγματοποίησε η Επιτροπή (European Commission, 2016), η απόσταση από αυτόν τον αριθμό παραμένει αρκετή (10,7% για το 2015). Σύμφωνα με αυτή την έρευνα, η Ελλάδα διατηρείται σε ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά, μόλις 3,3%. Σε αυτό συντελεί η οικονομική ύφεση, η μεταναστευτική – προσφυγική κρίση του 2015 και τα αυξημένα ποσοστά ανεργίας κυρίως στις νέες ηλικίες (Παπαδάκης, 2016).

Στην ανακοίνωση με θέμα «Το Πεδίο της Δια Βίου Μάθησης στην Ελλάδα» στο Goethe Institut, ο Κόκκος εκτός των άλλων αναφέρει για τα αίτια αυτού του φαινομένου: Ο σχεδιασμός αλλά και η υλοποίηση των προγραμμάτων στην Εκπαίδευση Ενηλίκων δεν επικεντρώνονται στη σφαιρική και κριτική προσέγγιση των γνωστικών αντικειμένων και στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των εκπαιδευομένων, αλλά στη φόρμα, δηλαδή στη μεταβίβαση τυποποιημένων γνώσεων με δασκαλοκεντρικό χαρακτήρα. Επί πλέον ο μη τυπικός τομέας εκπαίδευσης ενηλίκων και ιδιαίτερα η επαγγελματική κατάρτιση δεν παρέχει αναγνωρισμένα πιστοποιητικά, τα οποία θα είχαν σημαίνοντα ρόλο στην επαγγελματική τους εξέλιξη και άρα θα αποτελούσαν κίνητρο για τη διευρυμένη συμμετοχή στα αντίστοιχα προγράμματα. Επίσης η γενική διάρθρωση της κοινωνικής δομής και απασχόλησης στην Ελλάδα δεν ευνοεί την ανάπτυξη δραστηριοτήτων της μη τυπικής εκπαίδευσης ενηλίκων. Από τη μια ο δημόσιος τομέας, ο οποίος σε πολλές περιπτώσεις είναι υπερδιογκωμένος και δεν διαθέτει με μια κουλτούρα αξιολόγησης, αλλά το βασικό κριτήριο ανέλιξης είναι τα έτη της προϋπηρεσίας. Από την άλλη ελάχιστα αναπτύχθηκε στη χώρα μας η κοινωνία των πολιτών, δηλαδή οι μη κυβερνητικές οργανώσεις, οι οποίες λειτουργούν ανεξάρτητα

από την κρατική εξουσία και στοχεύουν στην προάσπιση των συλλογικών συμφερόντων. Μέσα λοιπόν σε ένα τέτοιο πλαίσιο δεν αναπτύσσονται συλλογικές δράσεις ούτε, κατ' επέκταση, μορφωτικά κινήματα, τα οποία θα οδηγούσαν σε ζήτηση για τη μη τυπική εκπαίδευση ενηλίκων. Τέλος ένας καθοριστικής σημασίας λόγος της περιορισμένης ζήτησης για μη τυπική εκπαίδευση ενηλίκων είναι η χαμηλή της ποιότητα και αποτελεσματικότητα, την οποία έχουν επισημάνει σχετικές έρευνες που πραγματοποιήθηκαν (Παλιός 2003, Κόκκος, 2002). Μέχρι σήμερα δεν κατορθώθηκε να υπάρξει ένας ορθολογικός σχεδιασμός και συντονισμός των δράσεων, ένα συνεκτικό θεσμικό πλαίσιο (Αμίτσης, 2000), καθώς και κάποια διαδικασία εκπαίδευσης των εκπαιδευτών και στελεχών της εκπαίδευσης ενηλίκων που, στη μεγάλη πλειοψηφία τους, δεν διαθέτουν επαρκή τεχνογνωσία. Για αυτούς τους λόγους, ο τομέας παραμένει χωρίς ιδιαίτερο κύρος και αξιοπιστία, με αποτέλεσμα να μην είναι ελκυστικός στους πολίτες.

4. Τελικές παρατηρήσεις

Η Διά Βίου Μάθηση στην Ελλάδα διήλθε από πολλαπλούς χρονικούς σταθμούς από τα μέσα του 19ου αιώνα ως τις μέρες μας. Αρχικά αναπτύχθηκε για πολιτικούς λόγους δηλαδή για την ιδεολογική χειραγώγηση του πληθυσμού, και κοινωνικούς και οικονομικούς λόγους. Σημαντικά βήματα στην Εκπαίδευση Ενηλίκων πραγματοποιήθηκαν τη δεκαετία του 1980, όταν η Ελλάδα εντάχθηκε στην Ε.Ο.Κ. Δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς οργάνωσαν την τελευταία εικοσαετία προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων στον ελλαδικό χώρο, ωστόσο η συμμετοχή των ενηλίκων στα προγράμματα αυτά υπήρξε περιορισμένη σε σχέση με αυτή των άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Αυτό σύμφωνα και με έρευνες οφείλεται σε ευρύτερες δυσλειτουργίες της κρατικής μηχανής και σε εσωτερικούς παράγοντες των εκπαιδευόμενων, οι οποίοι σχετίζονται με τα κίνητρα συμμετοχής και παρακίνησης. Στις συνθήκες βαθιάς και παρατεταμένης οικονομικής κρίσης που διανύουμε είναι ευθύνη όλων η έντιμη, ειλικρινής και συστηματική συνεργασία, προκειμένου να ενισχυθεί η συμμετοχή των ενηλίκων στη Διά Βίου Μάθηση, αφού κατ' αυτό τον τρόπο θα επιτευχθεί εκτός των άλλων μεγέθυνση-ανάπτυξη της οικονομίας, αύξηση της απασχόλησης και ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Βιβλιογραφία

- Αμίτσης, Γ. (2000). *Θεσμοί και πολιτικές επαγγελματικής κατάρτισης*; Αθήνα: Παπαζήση.
- Babos, P., Lubyova, M., Studená, I. (2015). *Lifelong Learning is a growing factor in employability. Policy Brief*. Friedrichshafen: Lightin Europe Research Consortium.
- Βεργίδης, Δ. (1998). Σύγχρονες Οικονομικές και Κοινωνικές Εξελίξεις στην Ελλάδα και Ανοικτή Εκπαίδευση, Στο Δ. Βεργίδης, Α. Λιοναράκης, Α. Λυκουργιώτης, Β. Μακράκης και Χ. Ματραλής, (επιμ.). *Ανοικτή και Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση*, Τομ. Α', Θεσμοί και Λειτουργίες. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.
- Βεργίδης, Δ. (1999). *Υποεκπαίδευση: Κοινωνικές, Πολιτικές και Πολιτισμικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Ύψιλον.
- Βεργίδης, Δ. (2005). Κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της εκπαίδευσης ενηλίκων. Στο Δ. Βεργίδης & Ε. Πρόκου, *Σχεδιασμός, Διοίκηση, Αξιολόγηση Προγραμμάτων Εκπαίδευσης Ενηλίκων*, τομ. Α. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Καραλής, Θ. (2010). Η εξέλιξη της Εκπαίδευσης Ενηλίκων στην Ελλάδα. Στο Βεργίδης, Δ., & Κόκκος, Α. (επιμ.). *Εκπαίδευση Ενηλίκων: διεθνείς προσεγγίσεις και ελληνικές διαδρομές* (σσ. 17–42). Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Καραλής, Θ. (2003). «Η Εκπαίδευση ενηλίκων στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», δημοσιευμένο κείμενο στο <http://www.adulteduc.gr> (προσπελάστηκε τον Οκτώβριο του 2018).
- Καραλής, Θ. (2013). *Κίνητρα και εμπόδια για τη συμμετοχή των ενηλίκων στη δια βίου μάθηση*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ και ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ.
- Karalis, T., & Vergidis, D. (2004). *Lifelong Education in Greece: Recent Developments and Current Trends*. *International, Journal of Lifelong Education*, 2(23), 179–189.

- Κόκκος, Α. (2002). *Διεθνής συνδιάσκεψη για την εκπαίδευση ενηλίκων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Κόκκος, Α. (2002), *Μελέτη για τον προσδιορισμό των γνώσεων και δεξιοτήτων των εκπαιδευομένων εκπαιδευτικών, μελέτη που κατατέθηκε στο Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων*.
- Παληός, Ζ. (2003). *Κατάρτιση και Απασχόληση*, εκδ. ΙΝΕ/ΓΣΕΕ, Αθήνα.